

'Met Europa komt het wel goed'

Geplaatst: 15 maart 2013 19:59, laatste wijziging: 17 maart 2013 21:14

Marc Janssens

ROTTERDAM - Het huidige gebrek aan Europees bewustzijn is slechts een rimpeling in de tijd, meent Christiane Berkvens. De Europese waarden 'zijn zo sterk, dat we de huidige crisis ook zullen overleven'.

Over Europa wordt alom geklaagd. Het is het oude continent dat in diepe economische crisis verkeert. Politiek maar zeker ook militair kunnen we geen vuist maken in de wereld en omdat er zo weinig kinderen geboren worden, dreigt een demografische ramp. Somberheid troef, maar daarvoor is geen reden, meent Christiane Berkvens-Stevelinck. 'Er is geen reden voor pessimisme. Europa heeft in het verleden ook de pest en vele brute oorlogen doorstaan.'

Vandaag houdt Christiane Berkvens in Naarden de jaarlijkse Comeniuslezing, waarin ze betoogt dat er een grote toekomst voor Europa gloort. Als we tenminste onze ogen openen. 'De waarden van Europa zitten zo diep in onze cultuur, die kunnen niet verdwijnen. Zelfs als Europa economisch helemaal onderuit zou gaan, wat ik niet verwacht, dan nog zal de Europese cultuur blijven bestaan. Net als bij de Grieken en Romeinen: hun rijken zijn verdwenen, maar hun cultuur leeft nog steeds in de onze voort.'

idealisme

Probleem is echter dat de Europese waarden door velen nauwelijks worden gezien. Voorbeeld van zo'n waarde is idealisme. 'Op verjaardagen wordt steen en been geklaagd dat we geen idealisme meer kennen', zegt Berkvens. 'Maar kijk eens naar de Alpe d'Huzes. Duizenden fietsers zwoegen op één dag zes keer naar boven en naar beneden, maar als je hen vraagt voor welk ideaal ze dat doen, reageren ze als door een wesp gestoken. 'Ik doe alleen maar wat gedaan moet

worden", zeggen ze. De waarden van Europa zijn zo diep in onze cultuur verankerd, dat we ze als vanzelfsprekend ervaren en niet meer herkennen. Nergens zijn zoveel mantelzorgers als in Nederland en de rest van Europa. Ook dat gebeurt uit idealisme. Daarom kan ik me er zo kwaad om maken dat het kabinet dit nu wil verplichten. Dan doen mensen het niet meer uit altruïsme maar wordt het hen opgedragen. En dat gaat mis, want zo werkt solidariteit niet.'

Wat voor idealisme geldt, geldt ook voor andere Europese waarden als verwondering, nieuwsgierigheid, vooruitgangsgeloof, verantwoordelijkheid, vrijheid en tolerantie. 'Neem nieuwsgierigheid. De Europese filosofie en wetenschap worden door nieuwsgierigheid gedreven. Natuurlijk weet ik dat die ook in andere culturen zoals bij de Eskimo's voorkomen, maar Europa heeft er zijn handelsmerk van gemaakt. Kijk maar naar de universiteiten en ontdekkingsreizen. En iets van deze nieuwsgierigheid, maar ook van de democratie, zien we nu bij de encyclopedie Wikipedia. Iedereen mag er aan meewerken en toch blijkt het kwalitatief niet slechter dan de Encyclopaedia Britannica. Eigenlijk zou je kunnen zeggen dat de Wikipedia een nakomeling is van de Verlichting en van de democratie, die we weer aan de Grieken te danken hebben.'

tolerantie

Europese waarden genoeg, maar helaas een gebrek aan kennis van de historische achtergrond hiervan, constateert Berkvens tot haar spijt. Een voorbeeld is tolerantie. Nederland gaat er prat op dat het de bakermat van tolerantie is, maar de herkomst dateert al van veel eerder. 'Het Ottomaanse Rijk kenmerkte zich door een grotere mate van tolerantie ten opzichte van andere religies dan de islam. Dat wisten de Geuzen in de zestiende eeuw al, die niet voor niets zeiden: liever Turks dan paaps. Want zo tolerant als de moslims was de paus niet. In landen binnen het Ottomaanse Rijk leidde dat tot curieuze vormen van tolerantie. Zo was het in Albanië gewoon om kinderen om en om als christen en als moslim op te voeden.

En in Spanje vonden dankzij de Arabische renaissance de meest bloeiende, interreligieuze en wetenschappelijke debatten van de middeleeuwen plaats. De islam hoort al sinds de achtste eeuw bij ons, alleen weten de mensen dat niet. Wat dat betreft erger ik me behoorlijk aan het gebrek aan kennis, zeker bij de vertegenwoordigers in de Tweede Kamer. En dat geldt niet alleen de PVV.'

Gevolg is dat allerlei politieke discussies, over het EU-lidmaatschap van Turkije maar ook over de toekomst van de Europese Unie benepen worden gevoerd, meent Berkvens. 'Er is een volstrekt

gebrek aan kennis. Onbewust lopen mensen nog rond met de angst die Europa in 1529 en 1683 trof: de Turksen staan voor Wenen! Die mensen kennen Turkije niet of zijn er nooit geweest. Ik heb onlangs een tv-uitzending gezien waarin iemand die neerbuigend over moslims dacht, naar Turkije meegenomen werd en geconfronteerd werd met allerlei succesvolle zakenvrouwen. De eerste keer zei hij nog dat die eigenlijk niet in Europa thuishoorden, maar na een tijd kon hij dat niet gewoon meer volhouden.'

nationale grenzen

Eenzelfde gebrek aan kennis betreft het opkomend nationalisme, meent Berkvens. 'Het klinkt misschien gek, maar mijn generatie die nog denkt in de natiestaten uit de negentiende eeuw en daarom een Europese politieke unie op afstand wil houden, moet eerst verdwijnen. Ze voert een achterhoedegevecht, wat ook niet vreemd is. Ze heeft op school altijd naar die kaarten aan de muur met al die afzonderlijke landen gekeken. Dan weet je niet beter dan dat dit altijd zo is geweest, terwijl Europa voor die tijd veel meer eenheid kende. De nieuwe generatie denkt totaal anders. Ik merk het aan mijn studenten. Jongeren hebben helemaal niets met nationale grenzen.'

Alles leuk en wel, maar is dit niet een elitaire opvatting die wellicht onder studenten gangbaar is, maar veel minder bij de gemiddelde man in de straat?

Berkvens denkt even na. 'Misschien wel. Maar daarom is onderwijs zo belangrijk. In de Comeniuslezing verwijs ik naar minister Dijsselbloem, die als Kamerlid in 2009 zei dat onderwijs tot verheffing van het volk moet leiden. Ik denk dat dit nu hard nodig is, omdat we thuis en op school nauwelijks meer historische verhalen vertellen. Velen weten niet dat Nederland altijd al een immigratieland is geweest. In de zestiende en zeventiende eeuw was zestig procent van de Amsterdammers van buitenlandse afkomst. Als je dat niet weet, denk je nu: wat moeten al die buitenlanders hier? Maar echt, we kunnen niet zonder immigranten.'

nederigheid en arrogantie

Europa én Nederland moeten weer trots worden op wat ze aan waarden, cultuur en geschiedenis in huis hebben, stelt Berkvens. 'Nederland kent een valse nederigheid maar tegelijk ook een irritant soort arrogantie die niets met Europese waarden te maken heeft. Die trots zie je bij populisten en is als zodanig herkenbaar, omdat ze zich tegen de buitenwereld keert en alles binnen de dijken wil houden.'

Echte Europese waarden houden niet op bij landsgrenzen en vormen de kern van de cultuur. Europa zal daarom sterker blijken dan de economische crisis maar ook dan de nationalistische oprisping van de laatste jaren, is Berkvens vaste overtuiging. 'Wat we nu meemaken is slechts een rimpeling in de tijd. Ik verwacht dat over vijf jaar de economische crisis voorbij is en we over vijftig jaar een soort Verenigde Staten van Europa hebben. Europa heeft altijd zo'n veerkracht getoond, bijvoorbeeld bij de pest en diverse oorlogen, dat het ondenkbaar is dat het continent ooit in elkaar zal storten.'

vrede

Die opvatting heeft te maken met het vooruitgangsgeloof dat Berkvens aan de Europese cultuur verbindt. 'Het is niet voor niets dat de Europese Unie de Nobelprijs voor de vrede heeft gekregen. We hebben nu ruim 65 jaar geen oorlog tussen de landen van de EU, wat uniek is in de geschiedenis. Veel mensen beseffen dat niet, omdat ze niet uit eigen ervaring weten wat oorlog is. Bovendien hebben we de armoede weten te verdrijven. Pauperparadijzen komen in Europa niet meer voor. Dit en de vrede zijn de belangrijkste tekenen van het Europese vooruitgangsgeloof.'

Europa een oud en vermoeid continent? Christiane Berkvens wil er niets van weten. 'Dat het niet goed gaat met Europa wordt ons aangepraat. Onze universiteiten doen het uitstekend en onze waarden verdwijnen niet zomaar. Opvallend is dat mensen van buiten ons sombere zelfbeeld niet delen en met jaloezie naar Europa kijken. Wie zou nu het meest objectief zijn? Heus, ik ben echt niet naïef, maar onze geschiedenis en de blik van buiten geven hoop voor de Europese toekomst. Er is geen reden tot pessimisme.' Christiane Berkvens-Stevelinck

Christiane Berkvens-Stevelinck (1946) is emeritus hoogleraar Europese Cultuur in Nijmegen en als predikante verbonden aan de Remonstrantse Gemeente in Rotterdam. Ze schreef onder andere Erfenis Europa. Toekomst van een stervende zwaan.

De jaarlijkse Comeniusdag is vernoemd naar Jan Amos Comenius (1592-1670), een Tsjechisch filosoof en theoloog, die veel door Europa reisde en op diverse plaatsen schreef en onderwees. In 1642 ontmoette hij Descartes in diens woning bij Leiden. In 1656 vluchtte Comenius uit Hongarije naar Nederland, waar hij tot zijn dood bleef. Hij is in Naarden begraven.